

ISPLĖSTINĖ KOMUNIZMO STATYBA IR LIAUDIES VARTOJIMAS

S. RAZMA

TSKP XXII suvažiavimas priimtoje Programoje iškėlė uždavinį „per ateinančią dvidešimtmetį pasiekti tokį liaudies gyvenimo lygį, kuris bus aukštesnis, negu bet kurioje kapitalistinėje šalyje, ir sudaryti reikalingas sąlygas materialinių ir kultūrinių gėrybių gausumui pasiekti“¹. Šio uždavinio įvykdymas nėra tapatingas komunistinės gerovės sukūrimui; pirmasis yra būtina sąlyga antrojo įvykdymui.

Sąvoka „visuomenės gyvenimo lygis“ yra labai plati. Politinė ekonomija, nagrinėdama gamybinius santykius visose reprodukcijos stadijose, pagrindinai analizuoja liaudies materialinę gerovę, pasireiškiančią vartojimo fazėje. Socialistinėje visuomenėje visuomenės asmeninis vartojimas, išnykus klasių antagonizmui, pasidarė išimtinai *liaudies vartojimu*. Taigi liaudies vartojimas sudaro socialistinės visuomenės gyvenimo lygio materialinį turinį.

Autorius šiame straipsnyje siekia parodyti liaudies vartojimą kaip komunizmo, o tuo pačiu ir socializmo, ekonominę kategoriją, atskleisti jos turinį ir savybes; išnagrinėti liaudies vartojimo vystymosi konkrečias kryptis išplėstinės komunizmo statybos laikotarpiu (pagrindinai remiantis Lietuvos TSR medžiaga).

1. Liaudies vartojimas — komunizmo ekonominė kategorija

Gamybos ir vartojimo sąveikos pobūdis įvairiuose žmonijos istorijos laikotarpiuose buvo nevienodi, jie vystėsi, keitėsi. Nei gamybos, nei vartojimo, nei jų tarpusavio sąveikos negalime teisingai atskleisti, nagrinėdami juos statiškai, uždarai, atsiribojus nuo istorinių socialinės-ekonominės formacijos sąlygų.

Kapitalizmas sukūrė galingas gamybines jėgas. Apie tai liudija tas faktas, kad labiausiai išsivysčiusioje kapitalistinėje šalyje — Jungtinėse Amerikos Valstijose pasiektas aukštas darbo našumas, sukuriamas produktas, o tuo pačiu ir vartojimas, skaičiuojant vidutiniškai vienam gyventojui, yra aukščiausias pasaulyje. Tačiau kapitalizmo gamybiniai santykiai, tapę tolimesnio gamybinių jėgų vystymosi stabdžiu, neleidžia šias materialines gėrybes paskirstyti teisingai visos visuomenės vartojimui. Jungtinėse Amerikos Valstijose tik 10% šalies gyventojų — išnaudotojų klasė — disponuoja daugiau kaip puse nacionalinių pajamų, o didžioji visuomenės dalis, sudaranti 90% valstybės gyventojų, tegali disponuoti mažesne puse nacionalinių pajamų². Kapitalistiniuose kraštuose daugybė

¹ TSKP XXII suvažiavimo medžiaga, Vilnius, 1962, p. 148.

² СССР — США (Цифры и факты), М., 1961, стр. 88.

darbo žmonių, nors ten ir yra aukštas gamybos lygis, negali patenkinti būtiniausių poreikių, arba yra pasmerkti badauti. Štai ką rašo pažangus Brazilijos prof. Ž. de Kastro, ilgus metus tyręs šią problemą: „Vakarų mokslo ir technikos... mėginimus pagerinti žmogaus gyvenimo sąlygas mūsų planetoje ištiko visiškas krachas“³. Neseniai atlikti gyvenimo sąlygų tyrinėjimai įvairiose Amerikos kontinento šalyse parodė, kad Vakarų pusrutulis yra vienas iš didžiausių bado ir nepakankamos mitybos rajonų Žemės rutulyje⁴.

Kapitalizmo ekonominiai santykiai, privatinė gamybos priemonių nuosavybė ir iš jos išplaukiantis privatus gamybos rezultatų pasisavinimas trukdo gamybai pasiekti natūralųjį tikslą — patenkinti visuomenės poreikius. Jei „vartojimas sukūrią poreikį, kaip vidinį objektą, kaip gamybos tikslą“⁵, tai kapitalizmo sąlygomis pridėdamosios vertės gaminimo ir jos pasisavinimo dėsnis trukdo gamybai pasiekti šį natūralųjį tikslą. Kapitalizmo sąlygomis asmeninis vartojimas, jo sukeliama poreikiai tampa tik priemone pasiekti gamybos kapitalistinės formos tikslą — gauti kuo didesnį pelną.

Taigi kapitalizmo pridėdamosios vertės gaminimas ir privatus jos pasisavinimas, išreiškias šios ekonominės formacijos esmę, suteikia paskutinei reprodukcijos stadijai — vartojimui specifinį bruožą. Kapitalizmo sąlygomis asmeninis vartojimas suskyla į du antagonistinius vartojimus: 1) darbo žmonių vartojimą ir 2) kapitalistų vartojimą — pridėdamosios vertės panaudojimą šios parazitiškos klasės tiesioginių poreikių tenkinimui. V. Leninas „Atsakyme p. P. Neždanovui“ yra pabrėžęs, jog, „kapitalizmui būdingą prieštaravimą tarp gamybos ir vartojimo sudaro tik tai, kad nacionalinis turtas auga greta liaudies skurdo augimo, auga visuomenės gamybinės jėgos, o liaudies vartojimas atitinkamai neauga ir šios gamybinės jėgos neutilizuojamos darbo masių naudai“⁶.

Vadinasi, kapitalizmo sąlygomis tarp nacionalinių pajamų ir kintamojo kapitalo augimo pasireiškia disproporcija, sukelianti socialinio antagonizmo paaštrėjimą, ekonomines krizes, netolygų kapitalizmo vystymąsi.

K. Marksas atskleidė vadovaujantį gamybos vaidmenį reprodukcijos procese. Visos kitos reprodukcijos pusės, būtent, paskirstymas, cirkuliacijos ir vartojimo santykiai išplaukia iš gamybos būdo, gamybos būdas juos apsprendžia.

Marksas rašė, kad gamyba sąlygoja vartojimą, kuriam ji sukuria medžiagą, be ko vartojimas neturėtų objekto⁷.

Tačiau vartojimas nėra pasyvus gamybos atžvilgiu. Ir vartojimas sąlygoja gamybą, nes tik jis produktams sukuria subjektą, kuriam jie ir yra produktai. Kaip toliau rašo K. Marksas, vartojimas sukuria gamybą dvejopu požiūriu: 1) tuo, kad tik vartojime produktas iš tikrųjų tampa produktu; 2) tuo, kad vartojimas sukuria naujos gamybos poreikį, sukelia paskatinimą gamybai, apibrėždamas jos tikslą. Be poreikio nėra gamybos. Kaip tik vartojimas reprodukuoja poreikį⁸.

Taigi gamyba ir vartojimas tam tikra prasme sudaro to paties proceso dvi puses, du momentus: iš vienos pusės, vartojimas yra gamyba, o iš kitos — gamyba taip pat yra vartojimas. „Vartojimas betarpiškai yra taip pat ir gamyba, panašiai kaip gamtoje cheminių elementų ir medžiagų vartojimas yra augalo gaminimas“⁹.

³ Жозе де Кастро, География голода. Голод в Бразилии, М., 1950, стр. 26.

⁴ Жозе де Кастро, География голода, М., 1954, стр. 110.

⁵ К. Маркс, Ф. Энгельс, Соч., Изд. 2-ое, т. 12, М., 1958, стр. 719.

⁶ В. И. Ленин, Работы, т. 4, р. 140.

⁷ Зг. К. Маркс, Ф. Энгельс, Соч., Изд. 2-ое, т. 12, стр. 717.

⁸ Зг. ten pat, p. 717—718.

⁹ Ten pat, p. 716.

Žinoma, augalo vystymosi procesas iš esmės skiriasi nuo visuomeninės gamybos vystymosi. Gamyba yra sąmoningo žmogaus veikla. Gamyboje svarbiausią vaidmenį vaidina žmogus, kurio sugebėjimą dirbti ir kurti būtina nuolat reprodukuoti. Todėl vartojimas suskyla į dvi dalis: gamybinį vartojimą — pačių gamybos priemonių vartojimą gamybos procese, kas ir reiškia pačią gamybą, ir asmeninį vartojimą — produkto vartojimą gyventojų tiesioginių poreikių patenkinimui.

Iš vartojimo, o tuo pačiu ir asmeninio vartojimo, priklausomumo nuo gamybos išplaukia dėsningumas, kad juo racionališnė gamybos forma, juo aukštesnis darbo našumas, tuo geresnis asmeninis vartojimas ir tuo pilnesnis visuomenės poreikių patenkinimas.

Pereinant iš kapitalizmo į komunizmo žemesniąją fazę — socializmą, asmeniniame vartojime vyksta gilūs pakitimai. Tų pakitimų liaudies vartojimo vystymesi kryptį socializmo sąlygomis numatė dar marksizmo-leninizmo klasikai.

K. Marksas, kalbėdamas apie darbo žmonių vartojimą, pažymėjo, jog, išnykus kapitalistiniams gamybiniams santykiams, asmeninio vartojimo apimtis išsiplės. Visuomeninės gamybos priemonių nuosavybės atsiradimas ir išnaudojimo santykių likvidavimas visiškai panaikina tas liaudies vartojimo ribas, kurias kapitalizmo sąlygomis apsprendžia kintamojo kapitalo poreikiai. Tiek žemesnėje, tiek aukštesnėje komunizmo fazėje liaudies vartojimas turi tendenciją augti iki pilnutiniam individualybės išvystymui reikalingo produktų kiekio.

V. Leninas, apibūdindamas gamybos tikslą socializmo sąlygomis, savo kalboje Liaudies Ūkio Tarybų I-jame suvažiavime pareiškė: „Tik socializmas duos galimumą plačiai paskleisti ir kaip reikiant pajungti visuomeninę gamybą ir produktų paskirstymą moksliniais sumetimais, sprendžiant klausimą, kaip visų darbo žmonių gyvenimą padaryti kuo lengviausią, teikiantį jiems galimumą gerai gyventi. Tik socializmas gali tai įgyvendinti“¹⁰.

Šis V. Lenino apibūdintas socializmo tikslas — užtikrinti visų darbo žmonių gerą gyvenimą — atsispindėjo ir Komunistų partijos, vadovaujančios komunistinės visuomenės sukūrimui, veiklos dokumentuose dar tuo laikotarpiu, kai TSKP pirmtakas — RSDDP tik įsikūrė. 1903 metais II-jo RSDDP suvažiavimo priimtoje pirmojoje partijos Programoje įrašyti tokie žodžiai: „Pakeitusi privatinę gamybos ir cirkuliacijos priemonių nuosavybę visuomenine ir įvedusi planingą visuomeninio-gamybinio proceso organizavimą visų visuomenės narių gerovei ir visapusiškam vystymuisi užtikrinti, socialinė proletariato revoliucija panaikins visuomenės susiskirstymą į klases ir tuo išvaduos visą engiamąją žmoniją, nes padarys galą visoms išnaudojimo formoms, kuriomis viena visuomenės dalis išnaudoja kitą“¹¹.

Šis iškeltas Komunistų partijos veiklos tikslas, kaip socializmo gamybos tikslo išraiškos forma, dar stipriau atsispindi antrojoje partijos Programoje ir visuose kituose TSKP veiklos dokumentuose. O trečiojoje TSKP Programoje, priimtoje XXII suvažiavime, jau keliamas uždavinys — pasiekti aukščiausią pasaulyje mūsų šalies darbo žmonių gyvenimo lygį. Šiame suvažiavime TSKP CK pirmasis sekretorius N. Chruščiovas CK ataskaitoje pažymėjo, kad „visa savo veiklos prasme mūsų partija tiko tai, kad būtų keliamas liaudies gerovė, vystomi ir geriau tenkinami materialiniai ir dvasiniai tarybinių žmonių poreikiai“¹².

¹⁰ V. I. Leninas, Raštai, t. 27, p. 380.

¹¹ TSKP suvažiavimų, konferencijų ir CK Plenumų rezoliucijose ir nutarimuose, dalis I, p. 41.

¹² TSKP XXII suvažiavimo medžiaga, p. 62.

Taigi socializmo sąlygomis asmeninis gyventojų vartojimas pasikeitė, tapo išimtinai liaudies vartojimu, kuris iš esmės skiriasi nuo kapitalistinio asmeninio gyventojų vartojimo, nes išnyko parazitinis kapitalistų vartojimas. Todėl kyla reikalas giliau paanalizuoti liaudies vartojimo kategoriją, tuos dėsningumus, kurie apsprendžia liaudies vartojimo vystymąsi, jo kryptį išplėstinės komunizmo statybos laikotarpiu.

Ekonominės kategorijos išreiškia tam tikras esmines ekonominių reiškinių puses. Liaudies vartojimas išreiškia gamybos rezultatų panaudojimą tiesioginiams visuomenės narių poreikiams patenkinti. Liaudies vartojimo kategorija, kaip ir visos ekonominės kategorijos, yra istoriškai sąlygota. Kapitalizmo sąlygomis liaudies vartojimas, kaip minėta, sudaro tik dalį visuomenės asmeninio vartojimo, vadinasi, jis neišreiškia visos visuomenės asmeninį vartojimą, visuomeninės reprodukcijos baigiamąją stadiją.

Gi socializmo sąlygomis asmeninis vartojimas, išsivadavęs iš kapitalistinės formos, iš esmės yra ištisai liaudies vartojimas. Liaudies vartojimo ekonominė kategorija tik socializmo ir komunizmo sąlygomis išreiškia visos visuomenės asmeninį vartojimą.

Tarp kapitalistinio gamybos būdo asmeninio vartojimo kategorijos ir liaudies vartojimo kategorijos socializmo sąlygomis, kaip parodyta anksčiau, yra ne išorinis, žodinis skirtumas, bet gilus kokybinis skirtumas. Todėl visuomenės asmeninį vartojimą komunistinio gamybos būdo abiejose fazėse tikslingiau būtų vadinti liaudies vartojimu. Šis terminas jau plačiai prigijo ekonominėje literatūroje, jis vartojamas TSKP dokumentuose, naujoje TSKP Programoje. Ir nereikėtų šio termino painioti su asmeninio vartojimo terminu, kuris parodo tik vieną liaudies vartojimo formą.

Liaudies vartojimo reikšmė socialistinės reprodukcijos procese pasireiškia tuo, kad liaudies vartojimas, reprodukuodamas poreikius, suteikia socialistinei gamybai impulsą, varomąją jėgą toliau vystytis. Taigi jeigu liaudies vartojimas, kaip baigiamoji socialistinės produkcijos stadija, reprodukuoja visos visuomenės vystymosi impulsą, tai jis taip pat siejasi su socializmo pagrindiniu ekonominiu dėsniu, su komunizmo statyba Tarybų Sąjungoje.

Reikia pažymėti, kad tarybinių ekonomistų tarpe pagrindinio socializmo ekonominio dėsniu formulavimo, apibrėžimo ir turinio klausimais nėra sutarimo. Tiesa, nagrinėjant liaudies vartojimo ir pagrindinio socializmo ekonominio dėsniu tarpusavio sąveiką, daugiausia ginčų sukelia dėsniu formulavimas, kai tuo tarpu turinio atžvilgiu ekonomistai yra vieningesnės nuomonės. Beveik visi sutinka, kad pagrindinis ekonominis dėsnis išreiškia pagrindinį formacijos ekonominį santykį, parodo gamybos tikslą. To mums pakanka, kad galėtume atskleisti liaudies vartojimo vietą socialistinėje išplėstinėje reprodukcijoje.

Vadinasi, neliečiant kitų pagrindinio ekonominio dėsniu pusių, jis parodo socialistinės gamybos tikslą bei gamybos būdo varomąją jėgą. Jeigu socialistinės gamybos, paremtos visuomenine gamybos priemonių nuosavybe, imanentinis tikslas yra kuo pilniau patenkinti visų visuomenės narių augančius poreikius, tai tas tikslas galutinai realizuojasi tik baigiamojoje reprodukcijos stadijoje — liaudies vartojime. Taigi galime kalbėti apie socialistinės gamybos tikslą kaip apie liaudies vartojimo poreikių pilnesnį patenkinimą. Tačiau, taip siaurai nagrinėdami pagrindinį socializmo ekonominį dėsniu, teisingiau, šio dėsniu pasireiškimą vartojimo sferoje, negalime nepridurti, kad galutinis kovos už komunizmą tikslas yra kiekvieno visuomenės nario visų gabumų ir įgimtų talentų pilnutinis išvystymas¹³.

¹³ Зг. С. Г. Струмилиш, Проблемы социализма и коммунизма в СССР, М., 1961, стр. 297.

Šį tikslą galima pasiekti, tik esant materialinių gėrybių gausumui, kuris užtikrintų aukštą liaudies vartojimo lygį.

Tarp gamybos, liaudies vartojimo ir poreikių yra nenutrūkstama dialektinė sąveika. Jie vienas kitą sąlygoja ir vienas be kito neegzistuoja. Iš kitos pusės, tarp liaudies vartojimo ir gamybos, nepaisant jų vienybės, yra ir prieštaravimų.

Šie prieštaravimai gali pasireikšti labai įvairiai. Pasitaiko, jog vartojimas yra mažesnis už gamybą. Tai gali atsitikti dėl įvairių priežasčių. Žengiant į komunizmą, didėjant ir gerėjant liaudies vartojimui, vieni poreikiai gausėja, įvairėja, griežtėja kokybės atžvilgiu, kiti vis labiau arba visiškai prisotinami. Todėl gali susidaryti atvejais, kai gamyba nebespėja laiku ir tiksliai prisitaikyti prie sukurtų poreikių. Su tokiais reiškiniais kovojama. Ekonomikos mokslui, ypač liaudies vartojimo sričiai, iškyla uždavinys — išmokti įvaldyti ir reguliuoti šį vis besikartojantį neantagonistinį prieštaravimą tarp gamybos ir liaudies vartojimo, įnešti savo indėlį į praktiką, padėti planavimo organams sudaryti teisingus ir lanksčius gamybos vystymo planus, pagrįstus moksliskai ištirta paklausa.

Socializmo sąlygomis ir išplėstinės komunizmo statybos laikotarpiu prieštaravimas tarp gamybos ir vartojimo pasireiškia daugiausia dėl gamybinų jėgų nepakankamo išsivystymo, be to, paskirstant pagal darbą gamybos rezultatus, atskirų visuomenės narių poreikiai patenkinami dar nevienodai ir t. t.

Kiekvienam socialistinės visuomenės nariui tenkanti liaudies vartojimo fondo dalis pagrindinai patenka per darbo apmokėjimą. Toks individualinio vartojimo priklausomumas nuo darbo kiekio ir kokybės išplėstinės komunizmo statybos laikotarpiu vaidina didelį gamybos skatintojo vaidmenį, sukelia gamintojų tarpe materialinį suinteresuotumą gamybos rezultatais.

Socializmo gamybinėms jėgoms vis labiau vystantis, individualinio vartojimo poreikių tenkinimas vis mažiau priklausys nuo individo įdėto darbo ir jo kokybės. Tačiau toks liaudies vartojimo fondo paskirstymo metodas pilnutinai galimas tik aukštesnėje komunizmo stadijoje, kai darbas jau bus virtęs pirmuoju gyvybiniu žmogaus poreikiu.

Išplėstinės komunizmo statybos laikotarpiu ypač svarbią reikšmę įgyja teisingas liaudies vartojimo fondų struktūros reguliavimas. Kuriant materialinę-techninę komunizmo bazę, iš vienos pusės, būtina užtikrinti aukštus darbo našumo kilimo tempus, panaudojant materialinį gamintojų suinteresuotumą gamybos rezultatais, iš kitos, — švelninti liaudies vartojimo diferenciacijos laipsnį atskirose gyventojų grupėse. Šių uždavinių praktiniam sprendimui didelę reikšmę turi teorinis liaudies vartojimo šaltinių struktūros ir formų teisingas išaiškinimas ir taikymas planavimo darbuose.

Kaip žinoma, liaudies vartojimo bendras šaltinis yra socialistinės išplėstinės reprodukcijos materialinis rezultatas — visuminis visuomeninis produktas, tiksliau, jo dalis — nacionalinės pajamos.

Po carinio režimo nuvertimo ir išnaudojimo likvidavimo buvusioje Rusijos imperijoje, o po antrojo pasaulinio karo — ir visose socializmą kuriančiose šalyse materialinių gėrybių srautas, panaikinus kapitalistinius prieštaravimus, pradėjo lietus vis stipresne ir lygesne srove darbo liaudies interesais.

1961 metais Tarybų Sąjungoje nacionalinės pajamos buvo 24,7 karto didesnės kaip 1913 metais¹⁴. Per tą laikotarpį pramonės bendroji produkcija išaugo 44 kartus, tame tarpe gamybos A grupės gamyba padidėjo

¹⁴ СССР в цифрах в 1961 году, М., 1962, стр. 346.

net 99 kartus, o B grupės — 16 kartų¹⁵. Lemiančiose gamybos šakose pasiektas neregėtas augimas: cheminės pramonės bendroji produkcija padidėjo 1913—1961 metais 150 kartų, mašinų gamybos ir metalų pramonė — net daugiau kaip 300 kartų. Žymiai išaugo socializmo sąlygomis ir žemės ūkio produkcijos gamyba. 1961 metais TSRS žemės ūkio bendroji produkcija 2,3 karto viršijo carinės Rusijos žemės ūkio produkciją, būvusią 1913 metais¹⁶.

Tarybų Lietuvoje tik 1956—1960 metais nacionalinės pajamos padidėjo 95%¹⁷.

Tokio nacionalinių pajamų — bendro liaudies vartojimo šaltinio — augimo nėra jokioje kapitalistinėje šalyje. Labiausiai ekonomiškai išsivysčiusioje kapitalo šalyje — Jungtinėse Amerikos Valstijose 1914—1960 metais nacionalinės pajamos teišaugo vos 3,6 karto, Anglijoje — 2 kartus, t. y. maždaug tiek, kiek Tarybų Lietuvoje per pastaruosius penkerius metus¹⁸.

Išsivadavęs iš išnaudojimo darbas socializmo sąlygomis sparčiai vysto našumą. Tarybų Sąjungoje darbo našumas pramonėje 1961 metais buvo 11,9 karto aukštesnis kaip 1913 metais. Tuo tarpu Jungtinėse Amerikos Valstijose darbo našumas pramonėje per tą patį laikotarpį teišaugo 3,1 karto, Anglijoje — 1,6 karto¹⁹.

Sparčiai augant nacionalinėms pajamoms, kyla ir liaudies vartojimas. Kokią vietą nacionalinėse pajamose užima liaudies vartojimas?

Nacionalinės pajamos suskyla į dvi dalis: socialistinio kaupimo fondą ir asmeninio vartojimo fondą, kuris ir turi užtikrinti liaudies tiesioginių poreikių patenkinimą. Kadangi socializmo ir komunizmo sąlygomis, o tuo pačiu ir išplėstinės komunizmo statybos laikotarpiu, kaip nurodyta aukščiau, asmeninis gyventojų vartojimas pilnutinai yra liaudies vartojimas, tai ir asmeninio vartojimo fondą socializmo sąlygomis tikslingiau būtų vadinti *liaudies vartojimo fondu*.

Liaudies vartojimo fondas, sudaręs apie 3/4 nacionalinių pajamų²⁰, savo ruožtu suskyla į dvi dalis: 1) individualinio vartojimo fondą ir 2) visuomeninio vartojimo fondą. Liaudies vartojimo fondo suskilimą socializmo sąlygomis apsprendžia objektyvūs socializmo ekonominiai dėsniai. Tokį liaudies vartojimo fondo suskilimą numatė jau K. Marksas savo veikale „Gotos programos kritika“.

Individualinio vartojimo fondą socializmo sąlygomis pagrindinai sudaro liaudies ūkio darbuotojų darbo apmokėjimas ir jų pajamos iš pagalbinių ūkių. Šio fondo didžiausią dalį sudaro darbo užmokestis. Pajamos iš pagalbinių ūkių darbininkų ir tarnautojų tarpe sudaro labai nežymų kiekį, gi kolūkiečių individualiniame vartojime pajamos iš priesodybinio sklypo, ypač ekonomiškai silpnesniuose kolūkiuose, dar vaidina žymų vaidmenį. Kolūkinei-kooperatinei nuosavybei vis labiau vystantis į bendraliaudinę nuosavybę, stiprėjant kolūkių ekonomikai, kolūkiečių pagalbiniis ūkis, kaip numato ir TSKP XXII suvažiavimo priimta naujoji Programa, palaipsniui turės išnykti. Individualinio vartojimo fondas šiuo metu sudaro apie 3/4 viso liaudies vartojimo fondo ir paskirstomas tarp visuomenės narių, atsižvelgiant į darbo kiekį ir kokybę.

Kitą liaudies vartojimo fondo dalį sudaro fondas, skirtas bendriesiems socialistinės visuomenės, tame tarpe ir pačių materialinės gamybos sferos

¹⁵ СССР в цифрах в 1961 году, М., 1962, стр. 118.

¹⁶ Ten pat, p. 67.

¹⁷ Lietuvos TSR liaudies ūkis, 1960, Vilnius, p. 33.

¹⁸ Народное хозяйство СССР в 1961 году, М., 1962, стр. 168.

¹⁹ СССР в цифрах в 1961 году, стр. 77.

²⁰ TSKP XXII suvažiavimo medžiaga, p. 63.

darbuotojų, vartojimo poreikiams tenkinti. Šią vartojimo fondo dalį visuomenė savo nariams paskirsto nemokamai, neatsižvelgiant, arba atsižvelgiant tik dalinai, į šio visuomenės nario darbo kiekį ir kokybę. Iš visuomeninio vartojimo fondo tenkinami bendrieji visuomenės poreikiai (liaudies sveikatos apsauga ir socialinis aprūpinimas, liaudies švietimas ir kultūra, šalies valdymo ir administravimo išlaidos). Prie šio fondo taip pat reikia priskirti ir tas šalies gynybos išlaidas, kurios sunaudojamos karių asmeniniam vartojimui.

Reikia pažymėti, jog negalima painioti liaudies vartojimo fondo sudėties su liaudies vartojimo formomis.

Pagal formas liaudies vartojimas gali būti individualinis ir kolektyvinis. Vis labiau artėjant į komunizmą, kaip nurodoma TSKP Programoje, didesnį lyginamąjį svorį turės užimti kolektyvinis vartojimas, nes tuo taupomas visuomeninis darbas. TSKP XXII suvažiavimas numatė naujų kolektyvinių vartojimo formų propagavimą ir įdiegimą: išplečiant mokyklų-internatų, vaikų darželių tinklą, nemokamą maitinimą ir t. t.

Atskirai reiktų išskirti dar vieną liaudies vartojimo formą, kuri turi kolektyvinio ir individualinio vartojimo elementų. Tai visuomeninis maitinimas, transportas ir kai kurios kitos patarnavimų rūšys. Šioje liaudies vartojimo sferoje visuomenės nariai pagrindinai vartoja individualinio vartojimo fondą, bet pats vartojimo procesas yra visuomeniškai organizuotas. Šis liaudies vartojimas yra tarpinis vartojimas tarp kolektyvinės ir individualinės vartojimo formų. Ir ar tai nėra kelias, kuriuo individualinis vartojimas komunizmo sąlygomis perausgs į kolektyvinį? Pavyzdžiui, ateityje visuomeniniam maitinimui tapus nemokamu, jis bus pilnai kolektyvinis. TSKP XXII suvažiavimas ir partijos Programa numato išplėstinės komunizmo statybos laikotarpiu sparčiai vystyti visuomeninį maitinimą, keleivinį transportą ir kitas visuomeniškai organizuoto liaudies vartojimo formas.

Svarbią reikšmę liaudies vartojimo vystymesi turi ir liaudies vartojimo struktūra pagal produktų sudėtį ir jos vystymosi kryptys. Pagal produktų sudėtį liaudies vartojimą galima būtų suskirstyti taip: *prekių, išgytų valstybinėje, kooperatinėje ir kolūkinėje prekyboje, vartojimas; produktų, gaunamų kolūkiečių iš visuomeninio ūkio, apmokant už darbą, ir pagalbinio ūkio produkcijos vartojimas; materialinių gėrybių, esančių patarnavimų sferoje, vartojimas*: butų-komunalinio ūkio, transporto, kultūros, švietimo, sveikatos apsaugos, poilsio organizavimo ir kitose srityse esančių materialinių gėrybių vartojimas.

Prekių vartojimas socializmo sąlygomis sudaro pagrindinę darbininkų ir tarnautojų individualinio vartojimo dalį. Todėl darbininkų ir tarnautojų individualinį vartojimą geriausiai apibūdina prekių (maisto ir nemaisto) vartojimas, nes natūrinės pajamos iš pagalbinio ūkio miestų gyventojų tarpe yra labai nežymios ir nesudaro didesnės reikšmės vartojime. Tačiau kolūkiečių ir kitų žemės ūkio darbuotojų tarpe prekių vartojimas užima mažesnę vietą. Dabartiniu žemės ūkio vystymosi metu kolūkiečių vartojime svarbų vaidmenį vaidina produkcija, gaunama už darbą iš visuomeninio ūkio ir pagalbinio ūkio. Tobulėjant kolūkinei sistemai, stiprėjant visuomeniniam ūkiui, pereinant prie piniginio darbo apmokėjimo, vis labiau mažės pagalbinio natūralaus ūkio svoris vartojime, o augs prekių vartojimas.

Taigi, išnagrinėjus liaudies vartojimo esmę, turinį ir formas, galima jį apibrėžti kaip ekonominę kategoriją, išreiškiančią socialistinės išplėstinės reprodukcijos baigiamąją stadiją ir parodančią nacionalinių pajamų dalį, skirtą tiesioginiams visuomenės narių poreikiams patenkinti.

2. Liaudies vartojimo vystymas išplėstinės komunizmo statybos laikotarpiu

Išplėstinės komunizmo statybos laikotarpiu keičiantis visiems liaudies vartojimą sąlygojantiems ekonominiams veiksniams, keisis ir žmonių poreikiai, ypač kokybinė jų pusė. Atsiras nauji poreikiai, atgyvens seni.

Jau socializmo statybos laikotarpiu iš Tarybų Lietuvos liaudies vartojimo pagrindinai išnyko žibalinės lempos, anglimi kaitinami lygintuvai, namudinės gamybos audiniai ir daugelis kitų vartojimo reikmenų. Tačiau per tą laikotarpį socialistinė gamyba išskėlė tokius poreikius, kaip žiūrėti televizijos laidas, klausytis radijo, plačiu mastu naudoti elektros prietaisus ir t. t.

Kokie gi svarbesni liaudies vartojimo vystymosi bruožai išplėstinės komunizmo statybos laikotarpiu?

Išplėstinei komunizmo statybai būdingi tokie svarbesni liaudies vartojimo vystymosi bruožai: liaudies vartojimo fondo spartus augimas ir liaudies vartojimo struktūros kokybinis gerėjimas; skirtumų tarp įvairių gyventojų grupių vartojimo lygių mažėjimas; galutinė liaudies vartojimo denatūralizacija ir kaip viso to rezultatas — liaudies vartojimo poreikių socialistinio patenkinimo laipsniškas virtimas komunistiniu.

Dabartiniu išplėstinės komunizmo statybos laikotarpiu, siekiant sukurti šalyje aukščiausią liaudies vartojimo lygį, reikia užtikrinti pilnesnį ir kokybiškesnės struktūros pagrindinių maisto produktų ir nemaisto prekių vartojimą.

Kai kuriose liaudies vartojimo srityse kapitalizmas jau seniai pralenktas ir neteko jokios galimybės lenktyniauti su socializmu. Tai visuomeninių vartojimo fondų panaudojimas liaudies sveikatos, švietimo, poilsio ir kitose gyvenimo srityse. Išplėstinės komunizmo statybos laikotarpiu dar sparčiau vystosi minėtos liaudies vartojimo sritys, demonstruodamos socializmo pranašumus prieš kapitalistinį gamybos būdą.

Pagrindinė mūsų šalies lenktyniavimo su kapitalizmu sritis, kurioje turime jį pavyti ir pralenkti išplėstinės komunizmo statybos laikotarpiu, yra svarbiausių maisto produktų ir nemaisto prekių vartojimas vienam gyventojui; mūsų šalis dar atsilieka nuo labiausiai išsivysčiusių kapitalistinių šalių, pavyzdžiui, nuo JAV, kai kurių maisto produktų vartojime ir žymiai — daugumos nemaisto prekių vartojime, skaičiuojant vidutiniškai vienam gyventojui.

Ankstesniuose laikotarpiuose pagrindinis dėmesys ir jėgos mūsų šalyje buvo sukauptos sunkiosios industrijos išvystymui. Todėl praeityje Tarybų Sąjungoje negalėjo tokiais sparčiais tempais vystytis liaudies vartojimo prekių gamyba. Šitokia liaudies ūkio vystymosi kryptis buvo diktuojama konkrečių socializmo statybos sąlygų, ji buvo būtina socializmo sukūrimui mūsų šalyje.

Bet dabar, esant išvystytai socialistinei gamybai, besiremiančiai galinga mašininė industrija, aukštais išvystyto mokslo ir technikos pasiekimais, didesnis dėmesys bus skiriamas pilnesniam liaudies tiesioginių poreikių patenkinimui. TSKP XXII suvažiavime N. Chruščiovas užtikrino tarybinius žmones, kad „Trečioji partijos Programa reiškia pradžią tokio laikotarpio, kai visi sunkumai ir trūkumai, kuriuos tarybinė liaudis pakėlė savo didžiojo reikalo vardan, išsimokės šimteriopai“²¹.

Liaudies vartojimas, kaip liaudies gyvenimo lygio materialinis turinys, besikeičiąs daugiausia priklausomai nuo visuomeninės gamybos vystymosi, išplėstinės komunizmo statybos laikotarpiu augs ir vystysis

²¹ TSKP XXII suvažiavimo medžiaga, p. 119.

sparčiais tempais, įgaudamas naujų bruožų. Liaudies vartojimo vystymasis ir jo kryptys išplėstinės komunizmo statybos laikotarpiu tiesiogiai priklausys nuo: gamybos apimties augimo, liaudies vartojimo prekių gausumo didėjimo, darbo našumo kilimo ir produkcijos savikainos mažėjimo, gyventojų realiųjų pajamų didėjimo, gyventojų poreikių kiekybinio ir kokybinio kitimo.

Komunizmo materialinės-techninės bazės kūrimas pirmiausia kelia uždavinį pasiekti aukštą pramonės gamybos lygį, iš esmės pakelti žemės ūkio gamybą, išvystyti aukštą darbo našumą, sukurti tokias galingas gamybinės jėgas, kurios užtikrintų pilnutinį produktų gausumą. Materialinės-techninės komunizmo bazės sukūrimas — pagrindinio tarybinės liaudies ir partijos uždavinio išsprendimas reikš ir labiausiai išsivysčiusių kapitalistinių šalių pralenkimą visose anksčiau išvardintose srityse.

Būdingiausias veiksnys, atsirandęs santykiuose tarp gamybos ir vartojimo ir nulemęs juos išplėstinės komunizmo statybos laikotarpiu yra tai, kad pasikeis gamybos A ir B grupių vystymosi tempų santykiai pastarosios naudai, o taip pat ir A grupės vaidmuo, keliant liaudies gerovę bei sprendžiant sankaupų problemą. N. Chruščiovas savo pranešime apie naująją TSKP Programą pabrėžė, jog numatoma žymiai suartinti gamybos priemonių ir vartojimo reikmenų gamybos vystymo tempus. Jeigu 1929—1940 metais pramonėje vidutiniai metiniai gamybos priemonių gamybos padidėjimo tempai buvo didesni už vartojimo reikmenų gamybos padidėjimo tempus beveik 70%, tai 1961—1980 metais šis viršijimas sudarys maždaug 20%²². Tai įgalins, nemažinant A grupės pirmenybinio vystymosi reikšmės, žymiai padidinti liaudies vartojimo šaltinių apimtį.

Išplėstinės komunizmo statybos laikotarpiu kinta A grupės vaidmuo ir jos santykis su liaudies vartojimu. Kaip pažymima N. Chruščiovo pranešime apie partijos Programą, tuo laikotarpiu pirmenybinį augimą įgauna ta A grupės dalis, kuri teikia gamybos priemones liaudies ūkio šakoms, gaminančioms liaudies vartojimo prekes. 1961—1980 metais ši A grupės dalis išsaugys 13 kartų, o likusioji per tą patį laikotarpį išsaugys 6 kartus. Be to, išplėstinės komunizmo statybos laikotarpiu sunkiosios pramonės įmonės pateiks liaudies vartojimui kultūrinės-buitinės paskirties prekių.

O štai kaip išsaugys liaudies vartojimo prekių ir žemės ūkio produktų gamybą Tarybų Sąjungoje 1961—1980 metais (žr. 1 lentelę).

Kaip rodo 1 lentelės duomenys, išplėstinės komunizmo statybos laikotarpiu liaudies vartojimo šaltiniai pirmiausia žymiai išsaugys kiekybiškai. 1980 metais Tarybų Sąjungoje vidutiniškai vienam gyventojui bus pagaminta bendrosios pramonės produkcijos, palyginus su 1960 metais, apie 5 kartus daugiau, tame tarpe B grupės produkcijos — 4 kartus daugiau. Elektros energijos gamyba, skaičiuojant vienam TSRS gyventojui, per 20 metų išsaugys apie 8 kartus, dujų — daugiau kaip 10 kartų. 1980 metais bus pagaminta vidutiniškai vienam gyventojui apie 2 kartus daugiau audinių, 10 kartų daugiau sintetinio pluošto, 2 kartus daugiau odinės avalynės.

Sprendžiant materialinės-techninės komunizmo bazės sukūrimo, aukščiausio pasaulyje liaudies vartojimo lygio pasiekimo uždavinius, mūsų šalyje nepaprastai svarbią reikšmę įgauna spartus žemės ūkio gamybos vystymas.

Išplėstinės komunizmo statybos laikotarpiu didžiausi uždaviniai keliami mėsos, pieno, daržovių ir vaisių vartojimo šaltiniams žymiai padidinti. Generalinėje perspektyvoje mėsos, pieno ir daržovių gamyba, skaičiuojant vidutiniškai vienam gyventojui, numatoma padidinti 2—2,5 karto, o vaisių — net 8 kartus.

²² TSKP XXII suvažiavimo medžiaga, p. 125.

Iš 1 lentelės duomenų galime padaryti išvadą, jog 1980 metais žemės ūkio gamyba patenkins gyventojų mitybos poreikius moksliskai pagrįstų racionalių normų lygyje, t. y. vidutiniškai vienam gyventojui per metus teks po 77–95 kg mėsos ir mėsos produktų, po 292–585 kg pieno, po 44–91 kg vaisių ir uogų, po 150–180 kg daržovių ir t. t.²³

1 lentelė

Liaudies vartojimo šaltinių augimas generalinėje perspektyvoje *

Eil. Nr.	Produkcijos pavadinimas	1960 metais		1980 metais	
		iš viso	skaičiuojant vidutiniškai vienam TSRS gyventojui	iš viso	skaičiuojant vidutiniškai vienam TSRS gyventojui
1.	Bendroji pramonės produkcija	155 mlrd. rb	730 rb	970–1000 mlrd. rb	3500–3600 rb
2.	A grupės pramonės produkcija ..	105 mlrd. rb	495 rb	720–740 mlrd. rb	2600–2700 rb
3.	B grupės pramonės produkcija ..	50 mlrd. rb	235 rb	250–260 mlrd. rb	900–950 rb
4.	Elektros energija	292,3 mlrd. kwh	1375 kwh	2700–3000 mlrd. kwh	9800–11000 kwh
5.	Dujos	47 mlrd. m ³	220 m ³	680–720 mlrd. m ³	2460–2600 m ³
6.	Kultūrinės-buitinės prekės	5,9 mlrd. rb	27,8 rb	58–60 mlrd. rb	210–220 rb
7.	Visų rūšių audiniai	6,6 mlrd. m ²	31,0 m ²	20–22 mlrd. m ²	72,5–80,0 m ²
8.	Sintetinis ir dirbtinis pluoštas	211 tūkst. t	1,0 kg	3100–3300 tūkst. t	11–12 kg
9.	Odinė avalynė ..	419 mln. porų	1,97 poros	900–1000 mln. porų	3,2–3,6 poros
10.	Grūdai	8,2 mlrd. pūdų	633 kg	18–19 mlrd. pūdų	1000–1100 kg
11.	Mėsa (skerdiena)	8,7 mln. t	41 kg	30–32 mln. t	110–115 kg
12.	Pienas	61,7 mln. t	290,0 kg	170–180 mln. t	615–650 kg
13.	Kiaušiniai	27,4 mlrd.	128 vnt.	110–116 mlrd.	400–420 vnt.
14.	Bulvės	84,4 mln. t	396 kg	156 mln. t	565 kg
15.	Daržovės ir arbūzinės kultūros	19,2 mln. t	90,5 kg	55 mln. t	200 kg
16.	Vaisiai ir uogos	4,9 mln. t	23,0 kg	51 mln. t	185 kg

* Liaudies vartojimo šaltinių bendra apimtis 1960–1980 metais parodyta pagal N. Chruščiovo pranešimą TSKP XXII suvažiavime „Apie Tarybų Sąjungos Komunistų partijos Programą“ (TSKP XXII suvažiavimo medžiaga, p. 125–126 ir 133).

Skaičiuojant liaudies vartojimo šaltinius vidutiniškai vienam TSRS gyventojui, gyventojų skaičius 1960 metais imamas 212,3 mln. (СССР в цифрах в 1962 году, М., стр. 10), 1980 metais – 30 procentų didesnis («Вестник Статистики», 1962, № 9).

Nagrinėjant Tarybų Lietuvos liaudies vartojimą, reikia jį laikyti visos Tarybų Sąjungos liaudies vartojimo dalimi. Bet pagal ekonomines galimybes kiekvienam ekonominiam rajonui tikslinga savo teritorijos gyventojų vartojimą aprūpinti tais gamybos produktais, kurių gamyba labiausiai išvystyta. Mūsų respublikos žemės ūkis, dabar ir ateityje specializuojamas gyvulininkystės (mėsos ir pieno gamybos) kryptimi, gali ir turi gaminti žymiai daugiau gyvulininkystės produktų, negu to reikalauja respublikos gyventojų poreikių patenkinimas pagal moksliskai pagrįstas vartojimo normas.

²³ Ю. П. Шнирлин, Научно обоснованные нормы потребления, М., 1961, стр. 42.

2 lentelė*

Eil. Nr.	Produktų pavadinimai	Pagaminta Tarybų Lietuvoje 1960 metais		Suvartota, skaičiuojant vidutiniškai vienam gyventojui	
		iš viso	vidutiniškai vienam gyventojui	Tarybų Lietuvoje 1960 m.	Lietuvoje 1938—39 m.
1.	Mėsa (skerdiena)	209,5 tūkst. t	75,0 kg	56,6 kg	41,0 kg
2.	Pienas ir pieno produktai	1749,3 „	625,0 „	415,9 „	240,0 „
3.	Kiaušiniai	438,4 mln. vnt.	156 vnt.	154 vnt.	50 vnt.
4.	Daržovės	372,7 tūkst. t	133 kg	117,6 kg	48 kg
5.	Bulvės	2259 „	800 „	208,0 „	244 „
6.	Miltai ir kruopos	856 „ (grūdų gamyba)	306 „	144** „	194 „
7.	Žuvis ir žuvies produktai ..	118,9 tūkst. t (sugavimas)	42,5 kg (sugavimas)	6,7 „	2,9 „
8.	Cukrus	150,1 tūkst. t	53,5 kg	24,3 „	11,5 „

(įskaitant cukrų
konditerijos gaminiuose)

* Pagrindinių maisto produktų gamyba 1960 metais parodyta, remiantis «Народное хозяйство СССР в 1961 году», М., 1962, стр. 346, 347, 393, 394, 395 ir Centrinės statistikos valdybos prie Lietuvos TSR Ministrų Tarybos duomenimis.

Skaičiuojant antrąją skiltį, gyventojų skaičius imamas 2,8 mln. («СССР в цифрах в 1962 году», М., 1963, стр. 12). Vartojimas 1960 metais vidutiniškai vienam Tarybų Lietuvos gyventojui paskaičiuotas, atėmus iš gamybos gamybiškai suvartotus žemės ūkio produktus žemės ūkyje, išvežtus produktus ir pridėjus įvežtus produktus asortimentui papildyti.

Vartojimas vidutiniškai vienam Lietuvos gyventojui 1938—1939 metais paimtas iš doc. M. Gregorausko straipsnio žurnale „Mokslas ir gyvenimas“, 1961, Nr. 3.

** 1962 metai.

Kaip matome iš 2 lentelės duomenų, jau 1960 metais Tarybų Lietuvos žemės ūkyje buvo pagaminta mėsos ir pieno beveik tiek, kiek reikalinga respublikos gyventojų poreikių patenkinimui pagal moksliskai pagrįstas perspektyvines vartojimo normas. 1961—1962 metais mėsos gamyba dar padidėjo 15,5 tūkst. tonų. Jau 1960 metais pieno ir pieno produktų vartojimas vidutiniškai vienam respublikos gyventojui buvo vienas iš aukščiausių pasaulyje, pralenkę net labiausiai išsivysčiusias kapitalistines šalis, 70% viršijo pieno suvartojimą buržuazinėje Lietuvoje, skaičiuojant vidutiniškai vienam gyventojui. 1960 metais Tarybų Lietuvoje buvo suvartota mėsa daugiau kaip buržuazinėje Lietuvoje 1938—1939 metais ir buvo pralenktas vartojimo lygis tokiose išvystyto žemės ūkio šalyse, kaip Olandija, Danija ir kitos. Be to, kalbant apie liaudies vartojimą Lietuvoje buržuazijos valdymo laikotarpiu ir kapitalistinėse šalyse šiuo metu, negalima pamiršti, jog minėtas vidurkis jungia du antagonistinius vartojimus — nepakankamą darbo žmonių masių vartojimą ir prabangų parazitiską išnaudotojų klasių vartojimą.

Nepaisant, kad kiaušinių vartojimas Tarybų valdžios metais respublikoje žymiai padidėjo (palyginus su 1938—1939 metais išaugo 3 kartus), bet tebėra nepakankamo lygio. Mūsų apskaičiavimu, norint paten-

kinti respublikos gyventojų poreikius perspektyvinių vartojimo normų lygyje, reikia sudaryti 1400 mln. kiaušinių vartojimo fondą. Tai sudaro 3 kartus didesnį kiaušinių kiekį kaip dabar iš viso gaunama respublikoje. Respublikos paukštinkystės ūkis turėtų siekti, ir atrodo tam yra visos sąlygos, kad netolimoje ateityje galėtų pilniau patenkinti respublikos gyventojų poreikius.

Neilinis TSKP XXI suvažiavimas iškėlė uždavinį — septynmečio pa-
baigoje — 1965 metais — pasiekti tokį daržovių gamybos lygį, kuris už-
tikrintų tarybinių žmonių poreikių pilnutinį patenkinimą²⁴. Tačiau mūsų
respublikos žemės ūkis iki šiol dar neužtikrina pastovesnio daržovių ga-
mybos augimo, o tuo pačiu ir aukštesnio jų vartojimo. 1960 metais Ta-
rybų Lietuvoje buvo suvartojama vidutiniškai vienam gyventojui daržovių
80% to kiekio, kuris numatytas pagal mokliškai pagrįstas perspektyvi-
nes daržovių vartojimo normas, o 1962 metais tesuvertota daržovių tik
pusė mokliškai pagrįstose vartojimo normose numatyto kiekio. Vykdam
TSKP XXI suvažiavimo iškeltą uždavinį — pilnutinai aprūpinti gyventojus
daržovėmis, kasmet kreipiamas vis didesnis dėmesys į daržininkystės
išvystymą respublikoje, koncentruojant ją tarybiniuose ūkiuose, esančiuo-
se netoli miestų ir pramonės centrų. Ypač didelis dėmesys kreipiamas
į daržovių gamybos vystymą respublikoje 1964—1965 metais, į daržovių
aprūpinimo organizavimo ir prekybos darbo tobulinimą.

Labai naudingas produktas vartojimo požiūriu yra žuvis ir žuvies
produktai. Dabar šio produkto mūsų respublikoje suvartojama 2,3 karto
daugiau kaip buržuazinėje Lietuvoje. Tarybų valdžios metais nepaprastai
išsivystė žuvis gaudymo, taip pat jos perdirbimo bazė. Toliau didinant
žuvis ir žuvis produktų vartojimą, reikia sparčiau plėsti ir gerinti žu-
vies prekybą, ypač kaime, aprūpinti prekybos organizacijas šaldytuvais.
Žuvis ir žuvis produktų suvartojimo perspektyvinė mokliškai pagrįsta
norma mūsų respublikos sąlygomis yra daugiau kaip 2 kartus didesnė už
vartojimą 1960 metais.

Išplėstinės komunizmo statybos laikotarpiu, augant vartojimui kie-
kybiškai, gerės ir jo struktūra. Pavyzdžiui, mažiau vertingų vartojimo
požiūriu maisto produktų — bulvių, miltų ir jų produktų — vartojimas mažės,
nes padidės pieno, mėsos ir kitų geresnių vartojimo požiūriu produktų
vartojimas.

Svarbus liaudies vartojimo vystymosi bruožas išplėstinės komunizmo
statybos laikotarpiu yra žymi vartojimo fondo transformacija. Pirmaisiais
septynmečio metais visuomeninis vartojimo fondas sudarė ketvirtį var-
tojimo fondo. N. Chruščiovas TSKP CK ataskaitoje XXII suvažiavimui
nurodė, jog iš šio fondo lešų išmokamos pensijos daugiau kaip 20-čiai
milijonų pensininkų, apie 4 milijonai aukštųjų ir viduriniųjų profesinių-
techninių mokyklų moksleivių gauna stipendijas, daugiau kaip 600 tūk-
stančių moksleivių valstybės išlaikomi iš esmės nemokamai mokyklose-in-
ternatuose. Daugiau kaip 7 milijonai tarybinių moterų gauna pašalpas iš
valstybės. Šio fondo sąskaita 1962 m. Tarybų Lietuvoje nemokamai mo-
kėsi apie 711 tūkstančių bendrojo lavinimo, specialiųjų vidurinių ir aukš-
tųjų mokyklų moksleivių ir studentų, dauguma besimokančių specialiose
vidurinėse ir aukštosiose mokyklose gauna stipendijas, daugiau kaip
150 tūkst. asmenų gauna valstybines pensijas²⁵.

Materialinės-techninės komunizmo bazės kūrimo laikotarpiu vartoji-
mo fondų struktūra keisis, sparčiai didėjant visuomeninių vartojimo fondų

²⁴ Материалы внеочередного XXI съезда КПСС, М., 1959, стр. 146.

²⁵ Lietuvos TSR CSV pranešimas, „Tiesa“, 1963 m. sausio 22 d.

lyginamajam svoriui. Naujoji TSKP Programa numato, jog 1980 metais visuomeniniai vartojimo fondai sudarys apie pusę viso vartojimo fondo. Tačiau visuomeninių vartojimo fondų svorio augimas vyks kartu su absoliučiu likusios vartojimo fondo dalies, kurios didžiąją dalį sudaro darbo užmokestis, augimu.

Visuomeninių vartojimo fondų vystymasis išplėstinės komunizmo statybos laikotarpiu numato:

- per pirmąjį dešimtmetį pašalinti butų trūkumą, antrojo dešimtmečio pabaigoje aprūpinti kiekvieną šeimą nemokamu, gerai įrengtu butu;
- antrojo dešimtmečio pabaigoje teikti nemokamą komunalinį transportą ir komunalinius patarnavimus;
- pilnutinį miesto ir kaimo medicininį aptarnavimą, vykdomą aukštai kvalifikuotų specialistų;
- nemokamą naudojimąsi vaistais ir medikamentais;
- visuomeninio maitinimo vyraujančią padėtį liaudies mityboje. Antrajame dešimtmetyje prasidės perėjimas į nemokamą maitinimą įmonėse, įstaigose ir kolūkiuose dirbantiems žmonėms;
- vaikų nemokamą išlaikymą vaikų auklėjimo ir mokymo įstaigose;
- pilnutinį nedarbingų asmenų išlaikymą;
- mokesčio sumažinimą arba panaikinimą už poilsio namų, turistinių ir kitų priemonių naudojimąsi.

Kaip keisis liaudies vartojimo fondų struktūra išplėstinės komunizmo statybos laikotarpiu, matyti ir iš nacionalinių pajamų didėjimo generalinėje perspektyvoje (žr. 3 lentelę).

3 lentelė*

	Iš viso (mlrd. rb)		Skačiuojant vienam gyventojui (rb)	
	1960 m.	1980 m.	1960 m.	1980 m.
TSRS nacionalinės pajamos	144	720—750	680	2600—2700
tame tarpe:				
vartojimo fondas	108	540—565	510	1950—2000
visuomeninio vartojimo fondas	24,5	255—265	110	930—960

* Lentelė sudaryta, remiantis TSKP XXII suvažiavimo medžiaga, žr. „TSKP XXII suvažiavimo medžiaga“, p. 148—153. Apskaičiavimo būdą žr. paaiškinime prie 1 lentelės.

Nacionalinės pajamos išplėstinės komunizmo statybos laikotarpiu turės taip išaugti, kad po 20 metų jų apimtis padidėtų 5 kartus, o skaičiuojant vidutiniškai vienam gyventojui — 3,5 karto, tame tarpe visuomeninio vartojimo fondas — apie 10 kartų, o skaičiuojant vidutiniškai vienam gyventojui — 7 kartus.

Dėsningas visuomeninio vartojimo fondo augimas, darbo žmonių techninio-kultūrinio apginklavimo vystymasis, konkrečios ekonominės priemonės išplėstinės komunizmo statybos laikotarpiu sudaro ekonomines prielaidas liaudies vartojimo diferenciacijai tarp įvairių TSRS gyventojų grupių mažinti. Tai svarbus liaudies vartojimo vystymosi bruožas. Šis bruožas būdingas ir mūsų respublikai. Antai 1956—1961 metais, mūsų

apskaičiavimu, Tarybų Lietuvos liaudies ūkyje darbuotojų grupės, uždirbančios per mėnesį vidutiniškai iki 60 rublių imtinai, lyginamasis svoris visų darbuotojų skaičiuje *sumažėjo* 32,6%, darbuotojų, uždirbančių per mėnesį vidutiniškai nuo 61 iki 100 rublių imtinai, lyginamasis svoris *padidėjo* 35,3%, o uždirbančių daugiau kaip 100 rublių — padidėjo net 2 kartus*.

Jau per artimiausią dešimtmetį bus įvykdytas istorinės reikšmės socialinis-ekonominis aktas: Tarybų Sąjungoje bus panaikinta mažai apmokamų darbininkų ir tarnautojų kategorija. Kolūkiuose, kur numatomas dar spartesnis darbo našumo kilimas, vidutinis darbo apmokėjimas didesnis dar spartesniais tempais kaip darbininkų tarpe. Nepaprastai išaugs kolūkiečių pajamos iš visuomeninio ūkio.

Tačiau, kaip nurodoma TSKP Programoje, liaudies vartojimo diferenciacijos mažėjimas išplėstinės komunizmo statybos laikotarpiu nereiškia lygiavos atsiradimo. Pagrindinis veiksnys liaudies vartojimo diferenciacijai mažinti ir išplėstinės komunizmo statybos laikotarpiu liks darbo apmokėjimo pagal darbą lygių reguliavimas, kas glaudžiai siejasi su darbo našumo kėlimo būtinumu.

Milžiniškas liaudies vartojimo produktų gamybos tempų augimas, visuomeninio vartojimo fondų nepaprastas padidėjimas, prekybos išvystymo perspektyvos leidžia daryti išvadą, kad išplėstinės komunizmo statybos laikotarpiu įvyks galutinė liaudies vartojimo šaltinių denatūralizacija. Komunizmo sąlygomis išnykus priesodybiniams kolūkiečių ir darbininkų sklypams, nebėliks vietos ir natūralaus ūkio produktų vartojimui. Tai reiškia, kad liaudies vartojimas pakils į aukštesnę išvystymo pakopą.

Naujosios TSKP Programos keliamų uždavinių įvykdymas visose liaudies ūkio ir liaudies vartojimo srityse paruoš prielaidas ateityje pereiti nuo socialistinio poreikių patenkinimo — pagal darbo kiekį ir kokybę prie komunistinio — pagal poreikius.

Vilniaus Valstybinis
V. Kapsuko vardo
universitetas
Politinės ekonomijos
katedra

Įteikta
1963 m. spalio mėn.

РАЗВЕРНУТОЕ СТРОИТЕЛЬСТВО КОММУНИЗМА И НАРОДНОЕ ПОТРЕБЛЕНИЕ

С. РАЗМА

Резюме

В этой статье автор перед собой ставит задачу охарактеризовать народное потребление как экономическую категорию коммунизма и показать основные черты развития народного потребления в период развернутого строительства коммунизма (в основном на материалах Литовской ССР).

В первом разделе статьи — «Народное потребление — экономическая категория коммунизма» — доказывается, что народное потребление, полностью охватывающее завершающую фазу расширенного воспроизводства, характерно только для коммунистического способа производства.

* Apskaičiuota, remiantis Lietuvos TSR CSV duomenimis.

Исходя из марксистско-ленинского учения о диалектике связей между потреблением и производством, об определяющей роли производства в развитии личного потребления, автор показывает, что в антагонистических обществах натуральная цель производства превращается в средство достижения цели определенного способа производства. При капиталистическом способе производства, в котором производственные силы общества достигли высокой степени развития, создается большая масса продуктов потребления. Но капиталистические производственные отношения, в основе которых лежит частная собственность на средства производства, частное присвоение результатов труда, мешают правильному распределению этих материальных благ в интересах всего общества.

Так во всех капиталистических странах ничтожное меньшинство общества, класс капиталистов, располагают большинством материальных благ, тем самым обрекая массы производителей этих материальных благ на полуголодную жизнь. При капитализме народное потребление превращается в средство достижения цели капиталистического производства — получения наивысшей прибыли. При капитализме личное потребление общества состоит из потребления трудящихся масс и потребления класса капиталистов. Первое должно обеспечить воспроизводство рабочей силы, второе — паразитические потребности класса капиталистов. Между этими потребностями есть противоречия антагонистического характера.

Из зависимости потребления от производства вытекает следующая закономерность: чем выше степень развития производства, производственных отношений, тем лучше народное потребление, тем полнее удовлетворяются потребности общества.

Если при капитализме народное потребление составляло только часть личного потребления общества, то при социализме оно уже включает полностью все личное потребление общества. Поэтому, говоря о личном потреблении коммунистического общества, в том числе социалистического, целесообразнее его называть народным потреблением. Этот термин уже твердо вошел в нашу экономическую литературу, и не следовало бы его путать с термином личное потребление, который показывает одну из форм потребления.

Значение народного потребления в социалистическом расширенном госпроизводстве состоит в том, что оно воспроизводит потребности, дает импульс развитию социалистического воспроизводства в коммунистическое.

Между народным потреблением и производством существует противоречие. Некоторые экономисты склонны считать, что такого противоречия не существует, ссылаясь на тот факт, что нельзя потреблять то, чего не произведено. Существует по этому вопросу и другая концепция, придающая этому противоречию значение движущей силы производства. В настоящей статье поддерживается мнение, что движущей силой производства является противоречие между производством и потребностями, но вместе с тем признается и существование противоречия между потреблением и производством, которое проявляется, например, в том, что может не совершаться процесс потребления товаров плохого качества, устаревших моделей, в случае насыщения потребностей и т. д.

В период развернутого строительства коммунизма особо важное значение приобретает правильное соотношение между составными частями фонда народного потребления: индивидуальным и общественным. С одной стороны, фонд народного потребления должен обеспечить

материальную заинтересованность производителей результатами труда, с другой — необходимо уменьшать степень дифференциации в потреблении разных групп населения.

Индивидуальный фонд потребления в основном включает в себе фонд оплаты труда социалистического общества и доходы от личного хозяйства. Доходы от личного хозяйства имеют тенденцию с развитием общественного хозяйства отмирать. Фонд индивидуального потребления составляет около $\frac{3}{4}$ фонда народного потребления.

Все более важную роль в достижении коммунистического благосостояния играют общественные фонды потребления. Это — часть фонда народного потребления, которая предназначена для совместного удовлетворения общих потребностей народа и распределяется между членами общества в основном бесплатно и непосредственно не зависит от индивидуального вклада труда данного члена общества в общественное производство.

Сам процесс потребления может быть коллективным и индивидуальным. Эти формы потребления не следовало бы отождествлять с фондами потребления, ибо часть общественных фондов потребления (пенсии, стипендии и т. п.) используются индивидуально, а часть индивидуального фонда потребления — коллективно.

Еще можно выделить форму потребления, которая является промежуточной между коллективной и индивидуальной. К такой форме потребления относятся общественное питание, транспорт, пользование услугами зрелищных предприятий и др. Данная форма потребления имеет элементы коллективного потребления (процесс происходит коллективно) и элементы индивидуального потребления (расходуются личные доходы).

По составу объектов народное потребление можно разделить: 1) на потребление товаров, приобретенных на предприятиях государственной, кооперативной торговли, а также на колхозных рынках; 2) на потребление продуктов, приобретенных колхозниками за труд в общественном хозяйстве, и продуктов, получаемых из приусадебного хозяйства; 3) на потребление услуг.

В период развернутого строительства коммунизма основное место в народном потреблении занимает потребление товаров. С развитием по пути к коммунизму народное потребление имеет тенденцию денатурализоваться. Потребление продукции приусадебного хозяйства в будущем сильно сократится.

Проанализировав категорию народного потребления, ее содержание и формы, можно определить ее как экономическую категорию, выражающую завершающую фазу социалистического воспроизводства и показывающую часть национального дохода, предназначенную для удовлетворения непосредственных потребностей народа.

Во втором разделе — «Развитие народного потребления в период развернутого строительства коммунизма» — на основе решений XXII съезда КПСС и новой Программы партии исследуются некоторые конкретные стороны развития народного потребления.

В Программе четко подчеркивается лозунг партии «Все во имя человека, для блага человека». Выполнение задач, выдвинутых XXII съездом КПСС, означает достижение самого высокого уровня народного потребления в мире.

В некоторых областях народного потребления, как использование общественных фондов потребления, наша страна имеет великие достижения. Капитализм не имеет возможности соревноваться с социализ-

мом в этой области. Основной областью мирного соревнования социализма с капитализмом в обеспечении высокого жизненного уровня народа является потребление продуктов питания и товаров широкого потребления. В этой области наша страна должна быстрыми темпами догнать и перегнать наиболее развитые капиталистические страны.

Развитие народного потребления в период развернутого строительства коммунизма зависит от роста производства и массы товаров народного потребления, от роста производительности труда и снижения себестоимости продукции, от роста реальных доходов населения и от количественного и качественного изменения потребностей народа.

Прочной основой для великого скачка в коммунистическое общество являются достижения советского народа на современном этапе. За время существования социалистического строя в нашей стране невиданные темпы развития получило народное хозяйство, производительность труда, рост товаров народного потребления.

Новая характерная черта развития отношений между производством и потреблением в период развернутого строительства коммунизма — это изменение отношений между группами производства А и Б в пользу второй, а также изменение роли группы А в развитии народного благосостояния. Эти изменения в темпах развития групп производства А и Б будут способствовать более быстрому росту массы товаров народного потребления, не нарушая закон преимущественного роста производства средств производства.

Общий рост источников народного потребления отражается в генеральной перспективе роста национального дохода. В таблице 3 показано стоимостное выражение национального дохода, фонда народного потребления в пересчете на душу населения СССР.

Для роста национального дохода и народного потребления решающее значение имеет рост производительности труда. Между производительностью труда, реальными доходами, народным потреблением есть прямая взаимозависимость.

Чтобы разрешить задачи, поставленные партией в области повышения благосостояния, должны резко возрасти производительность труда и реальные доходы населения.

В период развернутого строительства коммунизма будут изменяться и потребности народа. Уже в период строительства социализма из потребления литовского народа почти исчезли керосиновые лампы, утюги, нагреваемые древесным углем, ткани домашнего производства и др. Социалистическое производство породило потребности смотреть кино, театр, телепередачи, слушать радио, потреблять электроприборы домашнего обихода.

В период развернутого строительства коммунизма в Литовской ССР значительно увеличатся фонды общественного потребления.

Вместе с ростом народного потребления в период развернутого строительства коммунизма будет уменьшаться разница в потреблении между отдельными группами населения СССР. Эта тенденция ярко проявилась за последнее время в отмене налогов с низкооплачиваемых рабочих, служащих, в упорядочении зарплаты и т. д. Так, например, в народном хозяйстве Литовской ССР за 1956—1961 гг. удельный вес рабочих и служащих с зарплатой до 60 рублей включительно снизился на 32,6 процентов в числе всех занятых в народном хозяйстве республики, а с зарплатой от 61 до 100 рублей увеличился на 35,3 процента.

Уже в ближайшее десятилетие будет решена задача исторического значения — в СССР не станет группы низкооплачиваемых и малообеспеченных рабочих и служащих.

В период развернутого строительства коммунизма с ростом общественного производства, с развитием торговли и улучшением обслуживания народа, произойдет окончательная денатурализация народного потребления. Это значит, что народное потребление поднимется на новую, высшую ступень развития.
